

Radom, 1.X.2022r.

Prof.dr hab. Katarzyna Głębicka-Auleytner
Katedra Nauk o Państwie i Polityce Społecznej
Wydział Prawa i Administracji
Uniwersytet Technologiczno-Humanistyczny
im.K.Pułaskiego w Radomiu

Recenzja rozprawy doktorskiej

mgr Przemysław Remera pt. „Maszerująca kolumna ogląda się za siebie? Polityka spójności Unii Europejskiej wobec regionalnych problemów rozwoju społeczno-gospodarczego – studium na podstawie doświadczeń polskich i niemieckich”, przygotowanej pod opieką promotorską dr hab. Arkadiusza Karwackiego, prof. UMK oraz dr Wojciecha Goszczyńskiego, Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Instytut Socjologii, Toruń 2022.

1. Uwagi ogólne

Polityka regionalna jest jedną z najważniejszych polityk publicznych UE, albowiem ma za zadanie kreowanie mechanizmów mających na celu wspieranie rozwoju regionalnego, zarówno na poziomie krajów członkowskich, jak i Unii. Jest to zadanie bardzo trudne, ponieważ zawsze powinno stanowić odpowiedź nie tylko na aktualny stan rozwoju danego regionu, ale także na trendy, które go kształtują. Głównym jej celem jest zwiększenie spójności społeczno- gospodarczej i zmniejszenie różnic rozwojowych poszczególnych regionów UE.

Zgodnie z zapisem we wstępie dysertacja mgr P.Remera stanowi „próbę wyjaśnienia całościowego mechanizmu rozwoju społeczno-gospodarczego Polski, uwzględniając indywidualne cechy regionu w porównaniu z krajem sąsiednim, jakim są Niemcy”. A tak naprawdę z regionami, które tworzyły b.NRD.

Celem teoretycznym pracy jest analiza roli funduszy strukturalnych jako narzędzi polityki regionalnej UE.

Celem empiryczno-diagnostycznym w pracy była diagnoza oparta o zabiegi porównawcze polityki spójności w Polsce oraz Niemczech Wschodnich (ze szczególnym uwzględnieniem sytuacji przed akcesją do średniej UE). Szczegółowemu badaniu poddano ogólny rozmiar środków unijnych, w tym pomocy dla rolnictwa oraz na politykę spójności. Następnie w ramach badań ilościowych poddano analizie porównawczej wpływ polityki spójności na jakość życia w oparciu o 40 wybranych wskaźników społeczno-ekonomicznych pogrupowanych w 7 kategoriach tematycznych, takich jak: poziom rozwoju gospodarczego, sytuacja na rynku pracy, demografia i migracja, sytuacja dochodowa mieszkańców, kondycja zdrowotna mieszkańców, warunki bytowe, poziom edukacji i umiejętności.

Recenzowana dysertacja wpisuje się w nurt socjologii stosowanej, albowiem skupia się na praktycznych aspektach tej dyscypliny i poprzez analizę społeczno-ekonomiczną jakości życia mieszkańców dwóch terenów badawczych –b.NRD i Polski-wskazuje na rozwiązanie konkretnego zjawiska społecznego.

Mgr P.Remer wykorzystał posiadaną wiedzę teoretyczną do diagnozy i analizy konkretnego otoczenia społecznego, a także zaproponował konkretne rozwiązania, które mogą poprawić warunki życia ludności. Analiza jakości życia obejmuje wiele obszarów istotnych dla funkcjonowania przeciętnego człowieka i obejmuje ogólny dobrostan jednostek w społeczeństwie.

2. Układ pracy

Praca składa się ze wstępu, trzech rozdziałów, wniosków, zaleceń dla Polski, spisu tabel, wykresów i map, materiałów źródłowych i bibliografii. Treść recenzowanej pracy doktorskiej odpowiada jej tytułowi.

Zdaniem recenzującej kolejność poszczególnych treści zawartych w pracy jest logiczna i prawidłowa, chociaż sam jej układ budzi pewne zastrzeżenia formalne np. rozprawa powinna być podzielona na cztery zamiast trzy rozdziały. Poza wstępem i rozdziałem poświęconym metodologii badań własnych dysertacja zawiera jeden rozdział teoretyczny i jeden rozdział analityczny, który zdaniem recenzującej powinien być podzielony na dwa rozdziały (odrębny rozdział dla pkt.3.1 i 3.2.).

Dwustronicowy wstęp zawiera przedmowę do koncepcji przygotowanej rozprawy doktorskiej oraz uzasadnienie wyboru tematyki dysertacji. Zabrakło w nim krótkiego przeglądu literatury przedmiotu.

Rozdział pierwszy poświęcony jest prezentacji metodologii badań własnych. Zostały tu zawarte cele pracy, główne problemy badawcze, hipotezy badawcze, zakres przestrzenny, tematyczny i czasowy pracy oraz metodyka badań własnych i dobór wskaźników. Doktorat zaprezentował w nim swoje zamierzenie badawcze.

Rozdział drugi dysertacji pt. *Fundusze Unii Europejskiej jako narzędzia polityki regionalnej (ujęcie teoretyczne)* podzielony został na cztery bloki tematyczne i jest to jedyny rozdział teoretyczny w

pracy. Z uwagi na różne wątki zawarte w tym rozdziale powinien nosić tytuł „*Wybrane aspekty polityki regionalnej*”, lub „*Wprowadzenie w politykę regionalną-wybrane aspekty*” tym bardziej, że treści poświęcone funduszom strukturalnym zostały zamieszczone jedynie w pkt.2.1.5 oraz 2.2.

W ramach pierwszej części tego rozdziału dokonano wprowadzenia do polityki regionalnej Unii Europejskiej zamieszczając definicje pojęć, charakterystykę dwóch modeli i 13 zasad tejże polityki, jej podstaw prawnych oraz instrumentów finansowych, czyli funduszy strukturalnych UE. Treści zawarte w tej części mają charakter informacyjny, przeglądowy opracowany na podstawie dostępnej literatury przedmiotu. Zamiast informacji na s.38 na temat Europejskiego Banku Inwestycyjnego (jako instytucja unijna nie powinna być w rozdziale dotyczącym instrumentów finansowych), Doktorant powinien opisać Europejski Fundusz Inwestycyjny, którego największym udziałowcem jest EBI, a następnie Komisja Europejska i instytucje finansowe 27 państw członkowskich UE.

Część druga rozdziału (pkt.2.2.) zawiera opis ewolucji celów polityki regionalnej Unii Europejskiej. Została tu opisana geneza wspólnej polityki regionalnej od początku kształtowania się trzech Wspólnot Europejskich tj.1958 roku po 2020 rok, a także założenia na lata 2021-2027.

Ta część rozdziału drugiego kończy się podsumowaniem, co też wskazuje na nowe wątki w dalszej części dysertacji, które powinny być zawarte albo w kolejnym rozdziale (trzecim), zamiast w podpunkcie 2.3., albo podsumowanie powinno być na zakończenie rozdziału.

W ramach części trzeciej rozdziału drugiego „2.3. *Polityka regionalna UE a monitorowanie jakości życia*” został dokonany przegląd dokumentów prawnych i strategicznych UE, w których są zawarte wytyczne dotyczące „poprawy jakości życia mieszkańców” oraz zamieszczono modele pomiaru jakości życia wykorzystywane w badaniach Urzędu Statystycznego UE (Eurostatu) i Europejskiej Fundacji na rzecz Poprawy Warunków Życia i Pracy (EUROFOUND), które to instytucje wydają regularne raporty na temat jakości życia w UE.

Sama idea w/w teoretycznych zagadnień w ramach założenia badawczego dysertacji jest zasadna i stanowi wprowadzenie do dalszej empirycznej części pracy.

Rozdział trzeci dysertacji pt. „*Porównanie polityki regionalnej w Niemczech Wschodnich oraz w Polsce*” zawiera porównanie polityki spójności na obszarach Polski i Niemiec Wschodnich przez pryzmat członkostwa w UE. Podjęto w nim próbę wskazania najważniejszych podobieństw oraz różnic i ich wpływu na procesy rozwoju społeczno-gospodarczego tych dwóch krajów. W tym celu został opisany stan polskiej oraz wschodnioniemieckiej gospodarki przed akcesją do UE i wsparcie w ramach programów przedakcesyjnych. Jest to punkt wyjścia do analizy przemian, jakie zaszły w ciągu dwudziestu trzech lat na terenie Niemiec Wschodnich oraz w ciągu dziewięciu lat w Polsce.

Następnie poddano analizie przepływy finansowe w ramach przyznanych środków finansowych z UE dla Niemiec Wschodnich w latach 1990-2013, zaś dla Polski w latach 2004-2013 oraz w ramach programów regionalnych i transgranicznych (np. INTERREG, „Południowy Bałtyk”, „Meklemburgia Pomorze Przednie/ Brandenburgia-Zachodniopomorskie”). Jako studium porównawcze dla polityki regionalnej obydwu państw wybrano wspólną politykę rolną, argumentując, że w Polsce rolnicy, jako grupa zawodowa najbardziej zyskała na członkostwie UE, a w Niemczech na WPR zyskały najbardziej dawne spółdzielnie produkcyjne.

Podrozdział 3.2. pt. *„Wpływ polityki spójności na jakość życia w Niemczech Wschodnich oraz Polsce”* powinien stanowić odrębny czwarty rozdział w rozprawie, ponieważ prezentuje przeprowadzone badania własne przez Doktoranta.

W ramach badań własnych, na podstawie analizy statystycznej, oszacowano efekty oddziaływania polityki spójności na terenie byłej NRD w czterech okresach finansowania (1990-2013) oraz Polski w dwóch okresach pozyskiwania środków z funduszy europejskich (2004-2006 i 2007 -2013) na kształtowanie wybranych wskaźników jakości życia.

Metoda badań własnych polegała na analizie porównawczej wybranych wartości wskaźników jakości życia dla Polski i Niemiec Wschodnich. Do analizy jakości życia mieszkańców Polski oraz Niemiec Wschodnich Doktorant przyjął 7 następujących parametrów: 1. Poziom rozwoju gospodarczego. 2. Sytuacja na rynku pracy. 3. Demografia i migracja. 4. Sytuacja dochodowa mieszkańców. 5. Kondycja zdrowotna mieszkańców. 6. Warunki bytowe. 7. Poziom edukacji i umiejętności. Do każdej kategorii zostały przyporządkowane parametry i wskaźniki. Łącznie do badań i analizy mgr Remer wybrał 40 mierników statystycznych publikowanych przez Eurostat, polski i niemiecki urząd statystyczny, OECD, Ministerstwa Rozwoju Regionalnego i Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej. Dane te przedstawiał Doktorant w ujęciu tabelarycznym i na ich podstawie dokonywał ich analizy i oceny.

Analiza przemian społeczno-gospodarczych, które obejmują okres polskiego, jak i wschodnioniemieckiego członkostwa w UE do 2013 r. została, na zakończenie rozdziału, uzupełniona o krótki przegląd założeń i celów realizowanej polityki spójności w latach 2014-2020 oraz o prognozę kolejnego okresu finansowego na lata 2021-2027.

Na zakończenie rozprawy zamieszczono wnioski z badań oraz zalecenia dla Polski.

Bibliografia dysertacji składa się z ponad 240 pozycji literatury przedmiotu, dokumentów urzędowych, raportów i sprawozdań, w tym 30 pozycji jest angielskojęzycznych, a 70 niemieckojęzycznych. Dodatkowo został zawarty wykaz aktów prawnych. Są one poświęcone polityce regionalnej, polityce spójności, funduszom strukturalnym, wybranym politykom publicznym (w tym polityce rolnej, społecznej, rodzinnej, rynku pracy, ekonomicznej, innowacyjnej), a także problematyce jakości życia i statystycznym wskaźnikom pomiaru. W wykazie literatury zabrakło

publikacji np. B.Szatur-Jaworskiej, *Diagnozowanie w polityce społecznej*, wyd.IPS UW, Warszawa 2003 czy T.Panek, *Statystyka społeczna*, wyd.PWE, Warszawa 2007.

3.Ocena zamierzenia badawczego oraz założeń rozprawy

W rozprawie w ramach zadań badawczych zrealizowano zarówno cele teoretyczne, jak i empiryczno-diagnostyczne.

Główne problemy badawcze sformułowano w postaci następujących pytań:

1. Jak mechanizmy polityki regionalnej wpłynęły na wybrane wskaźniki jakości życia w Polsce i dawnych Niemczech Wschodnich (NRD)?

W celu poprawnej analizy zagadnienia postawiono następujące pytania pomocnicze: – jaki rodzaj środków unijnych i w jakiej wysokości były do dyspozycji w badanym okresie? – jakie były kierunki wydatkowania funduszy unijnych? – czy widoczne były dysproporcje regionalne w absorpcji? – czy środki unijne niwelowały w badanym okresie różnice rozwojowe poszczególnych regionów?

2. Czy dysproporcje rozwoju społeczno-gospodarczego w okresie członkostwa w Unii Europejskiej w Polsce oraz Niemczech Wschodnich uległy zmianie?

Przyjęto następującą hipotezę badawczą: Członkostwo w UE przyczynia się do poprawy, jakości życia mieszkańców Polski oraz Wschodnich Niemiec, najbardziej w regionach już wcześniej relatywnie wysoko rozwiniętych. Hipoteza badawcza została uzupełniona przez 6 hipotez szczegółowych:

1. Najwyższa dynamika rozwoju jest notowana w Polsce i w Niemczech Wschodnich na obszarach metropolitarnych oraz przyległych do nich województwach/landach.
2. Regiony wcześniej słabiej rozwinięte, zwłaszcza peryferyjne, mimo różnego rodzaju pomocy, tracą na atrakcyjności.
3. Główną przyczyną dysproporcji rozwojowych w Polsce i w Niemczech Wschodnich są postsocjalistyczne zapóźnienia społeczno-gospodarcze.
4. Polska notuje ogólnie większą poprawę wskaźników jakości życia, aniżeli Niemcy Wschodnie.
5. Kierunki wydatkowania środków unijnych w Polsce i w Niemczech Wschodnich są podobne - przede wszystkim są to inwestycje infrastrukturalne.
6. Pomoc finansowa dla Niemiec Wschodnich, uwzględniając zarówno środki unijne, jak i federalne, była nominalnie znacznie wyższe od tej, jaką otrzymała Polska, ale efekty są porównywalne.

Powyższe hipotezy zostały zweryfikowane przez mierniki statystyczne, które posłużyły do opisu zjawisk i procesów społecznych, demograficznych i ekonomicznych związanych z poziomem i jakością życia mieszkańców b.NRD i Polski oraz oceny występowania lub niewystępowania pozytywnych zmian.

W ramach badań własnych mgr Remer potwierdził hipotezę główną zakładającą, że członkostwo w UE przyczynia się do poprawy, jakości życia mieszkańców Polski oraz Wschodnich Niemiec, najbardziej w regionach już wcześniej relatywnie wysoko rozwiniętych, czyli w obszarach metropolitalnych i przyległych do nich województwach lub landach. Natomiast najmniej korzyści mają regiony peryferyjne i najslabiej rozwinięte. Hipoteza badawcza została zweryfikowana przez 6 hipotez szczegółowych.

We wnioskach z badań mgr Remer wykazał, że z przeprowadzonych analiz wynika, że wpływ polityki spójności w badanym okresie na jakość życia mieszkańców Polski, jak i b.NRD był pozytywny. Poza dwiema kategoriami "Demografia i migracja" oraz "Kondycja zdrowotna mieszkańców" wszystkie pozostałe wskaźniki i mierniki poddane analizie w niniejszej dysertacji uległy poprawie.

W ramach zakończenia dysertacji Doktorant zawarł rekomendacje dla Polski dot. absorpcji funduszy unijnych, w tym:

- umocnienie strategicznej koncepcji w zakresie krajowych potrzeb rozwojowych,
- dążenie do wzrostu edukacji społeczeństwa oraz poprawy jakości kształcenia,
- stworzenie warunków dla ludzi młodych do pozostania w swoich regionach dzięki rozbudowie zaplecza społecznego i lepszej edukacji, szczególnie wczesnoszkolnej,
- zwiększenie współpracy sektora prywatnego i publicznego,
- lepsze monitorowanie wykorzystania pomocy unijnej oraz poprawa sprawozdawczości,
- miarodajna dyskusja na temat realnego wpływu funduszy unijnych.

4. Uwagi końcowe

Słabością pracy jest brak jej redakcyjnego dopracowania (literówki, interpunkcja, powtórzenia, pomyłki w numeracji tabel (np.s.303), czy też rozbieżność zawartych informacji np. na s.13 jest prezentacja 38 mierników wybranych do analizy jakości życia polskich i wschodnioniemieckich mieszkańców, a w rozdziale badawczym na s.153 tych wskaźników jest już 40.

W dysertacji zabrakło odniesienia i wyjaśnienia zamieszczonego przedtytułu pracy tj. *Maszerująca kolumna ogląda się za siebie?* Skoro Doktorant zamieścił to pytanie, powinien dać wytłumaczenie w

pracy tego zamysłu, a przede wszystkim odnieść się do niego w trakcie badań i udzielić odpowiedzi na nie.

Mocną stroną pracy jest jej graficzne i tabelaryczne opracowanie. W pracy zamieszczono 118 tabel, 5 wykresów i 1 mapę.

Pomimo powyższych uwag recenzowaną rozprawę doktorską pod względem merytorycznym i metodologicznym należy uznać za poprawną. Zagadnienia będące przedmiotem analizy w recenzowanej pracy przedstawiono w oparciu o: studia literaturowe, wykorzystanie danych statystycznych, analizę dokumentów urzędowych, obowiązujące regulacje prawne. Zastosowane wskaźniki społeczne ukazały stan i przemianę jakości życia społeczeństwa w badanych regionach po akcesji do UE. Na ich podstawie zostały potwierdzone przyjęte założenia badawcze. Został zrealizowany cel główny rozprawy, metodologiczny oraz użyteczny. Dysertacja wypełnia istniejącą lukę w polskiej i niemieckiej literaturze przedmiotu, w której brakuje całościowego opracowania zmian zachodzących w sferze społecznej i gospodarczej, odnoszącej się jednocześnie do polskich i wschodnioniemieckich regionów przez pryzmat wspólnego członkostwa w UE". Z tego też względu tematyka dysertacji stanowi ważny przyczynek do regionalnego spojrzenia na tytułową problematykę.

5. Wnioski końcowe

Na podstawie sformułowanych oceny merytorycznej i metodycznej można uznać, że mgr Przemysław Remer jest należycie zorientowany w problematyce podjętej w swojej rozprawie doktorskiej. Przedmiotem rozprawy doktorskiej było oryginalne rozwiązanie problemu naukowego oraz autorskie wytyczne dotyczące zastosowania wyników własnych badań naukowych w sferze socjologicznej.

Sposób ujęcia podjętego tematu i jego opracowanie stanowi rozwiązanie problemu naukowego, w sposób samodzielny i - zgodnie z ustawą z dnia 14 marca 2003r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2017r. poz. 1789) stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego. Potwierdza także umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej przez mgr Przemysława Remera.

Mając na względzie to, że recenzowana rozprawa pozostaje w zgodzie z obowiązującymi regulacjami prawnymi, dotyczącymi tytułów i stopni naukowych i spełnia wymogi stawiane pracom doktorskim, wnoszę o dopuszczenie jej do publicznej obrony.

Katarzyna Głabicka-Auleymer